

SFPFA
Slovak Foreign Policy Association

Dezinformácie a V4

Miroslava Pisklová, Juraj Sýkora, eds

**Nadácia
Hannsa
Seidela**

Kancelária
Bratislava

S podporou Spolkového ministerstva zahraničných vecí
na základe rozhodnutia Nemeckého spolkového snemu.
Projekt realizovaný v spolupráci s Nadáciou Hannsa Seidela.

Informačná a mediálna gramotnosť ako nástroj na boj s dezinformáciami vo V4

Dezinformácie – nepravdivé alebo zavádzajúce informácie zámerné šírené za účelom zisku, spôsobenia škody alebo presadzovania politických či ideologických cieľov – nie sú novým fenoménom; no v súčasnosti sú výzvou s veľkým dosahom a vplyvom. Odborná komunita a väčšina politikov si uvedomujú rastúcu prítomnosť tejto hrozby a škody, ktoré dezinformácie spôsobujú spoločnosti. Napriek tomu, počet politikov, ktorí by konali tak, aby sme účinne čelili hrozbe dezinformácií a ktorí by požadovali zavedenie rôznych nástrojov v rámci celospoločenského prístupu, je stále alarmujúco nízky. Krajiny V4 sa tomuto trendu nevyhli. V skutočnosti je Vyšehradský región, čiastočne aj s ohľadom na jeho históriu, výrazne náchylný na dezinformácie a jeho občania sú im denne vystavení, pričom často nie sú schopní správne tieto informácie spracovať. Rozmach dezinformácií v krajinách V4 má pôvod v Rusku, ktoré po anexii Krymu v roku 2014 výrazne posilnilo svoje dezinformačné kampane namierené proti Európskej únii a naďalej zintenzívňuje kvantitu aj kvalitu dezinformácií až do súčasnosti. Rusko dnes používa túto kampaň na zdôvodnenie svojej aktivity na Ukrajine, ale v širšom zmysle aj na rozbitie jednoty Európskej únie, na narušenie dôvery spoločnosti v národné a medzinárodné demokratické inštitúcie a na dosiahnutie stavu, kedy ľudia prídu o schopnosť rozpoznať, čo je pravda a čo nie, čo povedie k ich ľahostajnosti.

Aj keď dezinformácie nie sú novým fenoménom a existujú po stáročia, v čase mieru aj vojny, naša spoločnosť stále nie je úspešná v boji proti tomuto problému. Jedným z dôvodov je to, že sa snažíme vec uchopiť z nesprávneho konca. Štandardný spôsob boja proti dezinformáciám má totiž tendenciu byť skôr reaktívny ako preventívny, pretože je rýchlejšie a jednoduchšie spustiť informačnú anti-kampaň, prípadne obmedziť prístup k dezinformačným či extrémistickým webom. Keďže nikdy nebude možné zabrániť výskytu dezinformácií ako takému, vždy tu bude nejaká časť spoločnosti, ktorá bude presvedčená „alternatívnymi pravdami“. Keď si však uvedomíme dôležitosť implementácie dlhodobých riešení tohto problému siahajúcich ku koreňu veci, mali by sme byť schopní nájsť vyváženejší spôsob ochrany našich hodnôt, slobôd a demokracie.

Možno tvrdiť, že šírenie dezinformácií by sa dalo znížiť presunutím pozornosti od každodenného boja proti dezinformáciám na budovanie mediálnej gramotnosti a kritického

myslenia našich občanov. Nikdy pritom nebola táto potreba tak dôležitá ako v súčasnej dobe digitalizácie.

Náchylnosť krajín V4 na dezinformácie ide ruka v ruke s tým, že ich občania nie vždy dokážu plne pochopiť alebo spracovať prijaté informácie. Tento výskum teda stavia na predpoklade, že výchova všetkých segmentov spoločnosti k rozvoju kritického myslenia a mediálnej gramotnosti môže zabrániť tomu, aby ľudia spadli do siete dezinformácií. S cieľom získať jasný obraz o dezinformačnom prostredí v regióne V4, o úrovni mediálnej gramotnosti a kritického myslenia obyvateľstva, ako aj o výzvach, ktorým tieto krajiny čelia pri riešení dezinformačnej hrozby, Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku zorganizovalo expertný okrúhly stôl, na ktorom sa zúčastnili odborníci z vládneho a mimovládneho sektora v krajín V4. Tí počas diskusie hľadali priestor na spoluprácu krajín V4 za účelom zvýšenia úrovne kritického myslenia a mediálnej gramotnosti v celom regióne. Táto publikácia obsahuje súvisiace prípadové štúdie, ako aj záverečné odporúčania pre oblasť spolupráce na úrovni V4.

Dezinformácie a Slovenská republika

Miroslava Pisklová, Juraj Sýkora (Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku)

Dezinformácie sa v slovenskom virtuálnom priestore začali intenzívne objavovať od roku 2014, kedy Rusko anektovalo časť ukrajinského územia. Samotná anexia Krymu však výraznejšiu reakciu v Európskej únii nevyvolala a dezinformačné kampane v tom čase neboli také výrazné ako v súčasnosti. Slovenské inštitúcie a odborná obec preto nevenovali veľkú pozornosť šíreniu dezinformácií v slovenskej spoločnosti a ani okamžite nezaviedli nové nástroje na potlačanie dezinformácií. Takéto podmienky vytvorili Kremľu priestor na systematické rozširovanie želaných naratívov smerom k slovenskej spoločnosti, ovplyvňovanie verejnej mienky a etablovanie sa v alternatívnych médiách. V tom čase už bolo na základe uniknutej nahrávky zo stretnutia na ruskej ambasáde známe, že šéfredaktor časopisu *Zem a vek* žiadal od Ruska finančnú podporu na šírenie prokremel'ských naratívov a dezinformácií.¹ Je zarážajúce, že tlačená aj elektronická verzia časopisu *Zem a vek* vychádza aj 8 rokov po úniku tejto nahrávky a minuloročnom odsúdení šéfredaktora za rasové hanobenie – a to je samozrejme len špičkou ľadovca. Šírenie dezinformačných naratívov sa v posledných rokoch presúva najmä na sociálne siete, a to prostredníctvom aktérov, ktorí sledujú vlastné ideologické, politické či finančné záujmy.

Napriek tomu sa dezinformácie na Slovensku nesústreďujú len na šírenie prokremel'ských naratívov. Jasným dôkazom toho bolo obdobie pandémie COVID-19. Slovenská spoločnosť prešla zaujímavým vývojom: občania boli spočiatku súdržní a ústretoví, ručne si šili rúška pre seba aj svojich blízkych, tleskali zdravotníkom z okien a netrpezlivo čakali na vývoj vakcíny. Pandémia sa však rýchlo stala politickou témou, pričom kampane ultrapravicových strán nabádali ľudí, aby nenosili rúška a spochybňovali samotnú existenciu vírusu COVID-19. Po vývoji vakcíny sa proti nej spustila kampaň, ktorá ju označila za „koronafašizmus“. Hovorila o škodlivosti vakcíny, ktorá údajne spôsobuje impotenciu a obsahuje mikročipy. Dezinformačným aktérom sa podarilo ovládnuť myslenie značnej časti slovenskej populácie až do takej miery, že v čase zákazu vychádzania pochodovali k NR SR a Prezidentskému palácu a protestovali proti vtedy platným pandemickým opatreniam, pričom rozšírenosť COVID-19 a úmrtnosť naň sa rýchlo zvyšovali. V tom čase boli tiež hlásené

¹ Ako je to s údajnou nezávislosťou Tibora Rostása [How it is with the ostensible independence of Tibor Rostás]. In: *Denník N*, 22.02.2016, <https://dennikn.sk/blog/378330/ako-je-to-s-udajnou-nezavislostou-tibora-rostasa/> (accessed on: 28.11.2022).

verbálne aj fyzické útoky na zdravotníckych pracovníkov, ktorí liečili pacientov s COVID-19, a to mnohokrát vykonané rovnakými ľuďmi, ktorí podľahli spomínaným dezinformáciám. Očkovačia rétorika sa mierne zmenila po tom, ako Rusko vyvinulo vakcínu Sputnik, ktorá síce neprešla procesom registrácie v EÚ, ale stala sa niečím, čo proruské kanály zrazu mohli tolerovať. Zaujímavým faktom je, že časť populácie, ktorá podľahla antivakcinačnej kampani, sa napriek tomu dala zaočkovať vakcínou Sputnik.

Dezinformačným aktérom sa tento stav v spoločnosti podarilo dosiahnuť využitím nepohodlia občanov a nedostatočnej strategickkej komunikácie štátnych orgánov. Zatvorenie HoReCa sektora, ako aj iné obmedzenia sprevádzané neprehľadnou a rozporuplnou komunikáciou zo strany vládnych orgánov a inštitúcií, spolu s ekonomickými následkami pandémie na obyvateľstvo, vytvorili živnú pôdu pre šírenie dezinformačných naratívov v spoločnosti.

Podobnú situáciu bolo možné pozorovať aj v dňoch pred podpisom Dohody o obrannej spolupráci (DCA) medzi vládou SR a vládou Spojených štátov amerických, kedy bola komunikácia príslušných inštitúcií výrazne lepšia, no ukázalo sa, že stále nedostatočná proti dezinformačnej kampani šíriacej prokremeľský naratív. Oznámenie zámeru podpísať dohodu vyvolalo na sociálnych sieťach bezprecedentnú protiamerickú reakciu zo strany viacerých alternatívnych médií, ľavicových politikov, či extrémistických strán. Počet negatívnych interakcií o DCA výrazne vzrástol a vyústil do protestov v januári 2022, organizovaných najmä stranami SMER-SD a Republika, na ktorých sa dezinformácie týkajúce sa obrannej dohody a prokremeľské naratívy šírili ďalej.² Prekvapivo sa tieto protesty s niekoľkými tisíckami účastníkov odohrali v čase, kedy podobnú dohodu malo podpísanú ďalších 24 krajín (vrátane Maďarska, teda krajiny, ktorú spomínaní aktéri obdivovali pre jej priateľský prístup k Rusku a autoritatívny štýl vládnutia) a keď sa na ukrajinskej hranici zhromažďovalo 190 tisíc ruských vojakov s jasným cieľom zaútočiť na svojho suseda.³ To len potvrdzuje nelogickosť vybraných dezinformačných naratívov a to, ako nekriticky ich môžu prijať ľudia sledujúci obsah dezinformačných kanálov na Slovensku.

Akonáhle Rusko vo februári 2022 skutočne napadlo Ukrajinu, dezinformační aktéri, ktorí tento scenár dovtedy striktnie odmietali, ako napríklad ľavicový poslanec Ľuboš Blaha,

² Russian propaganda network in Slovakia. In: *Gerulata*, 03.03.2022, <https://blog.gerulata.com/russian-propaganda-network-in-slovakia/> (accessed on: 28. 11. 2022).

³ US now claims there are 190,000 Russian troops on the Ukrainian border. In: *The Daily Mail*, 18.02.2022, <https://www.dailymail.co.uk/news/article-10527633/US-ambassador-Michael-Carpenter-says-Russia-190-000-troops-Ukrainian-border.html> (accessed on: 28.11.2022).

boli niekoľko dní nečinní. Toto zdanlivo poskytlo časový rámec potrebný na sformulovanie obhajoby ruského útoku. V krátkom čase sa potom rozbehla masívna prokremeľská dezinformačná kampaň, ktorá trvá dodnes. Jej cieľom je oslabiť solidaritu s bráncami sa Ukrajincami, ktorí potrebujú vojenskú aj humanitárnu pomoc, ako aj demonizovať ukrajinský režim a politické vedenie krajiny, jej občanov utekajúcich z krajiny, ako aj EÚ a NATO za ich minulé a súčasné aktivity. Táto kampaň funguje na viacerých úrovniach, cez prokremeľské médiá a politikov, ako aj cez menších samostatných agentov⁴, ktorí sú ochotní za svoje služby ďalšieho šírenia škodlivých naratívov prijať menšiu finančnú podporu od ruského veľvyslanectva na Slovensku. Rovnaký vzorec, aký sa používal počas anti-vakcinačných kampaniach, bol úspešne aplikovaný v prípade vojny a opäť sme zaznamenali posun od počítačovej podpory k množstvu protichodných názorov. Dezinformační aktéri tiež začali obviňovať sankcie EÚ a našu pomoc Ukrajine za rastúce ceny energií, potravín a iného tovaru, pričom nabádajú na spoluprácu s agresívnym Ruskom.

Dezinformačným aktérom sa na Slovensku podarilo vytvoriť sieť šíriteľov, čím si získali významné publikum, ktorého členovia sú často jasnými príkladmi Dunning Krugerovho efektu a naratívy ešte viac umocňujú. Okrem populárnych politických a zahraničnopolitických naratívov efektívne šíria aj svoje postoje vo vzťahu k spoločenským témam, akou bol napríklad nedávny teroristický útok na dvoch členov LGBTI komunity v Bratislave.

Slovenská spoločnosť je značne polarizovaná, rozdelená pozdĺž rôznych línií a obzvlášť náchylná na dezinformácie. S 56 %⁵ Slovákov naklonených konšpiračným teóriám a dezinformáciám sme dosahujeme najhoršie čísla nielen vo V4 (s Čechmi na 29 %, Poliakmi na 34 % a Maďarmi na 35 %), ale aj v širšom regióne strednej a východnej Európy. Ak by však slovenské inštitúcie dokázali spolupracovať tak efektívne, ako to už vyše dvoch rokov robia dezinformační aktéri, najvýznamnejšie problémy by ustúpili. Samozrejme, predtým ako COVID-19 a konšpirácie súvisiace s vojnou zaplavili slovenský informačný priestor a sociálne médiá, tu boli prítomné aj iné dezinformačné naratívy. Slovenské dezinformácie sa sústreďovali skôr na kultúrne témy, zahraničných migrantov a utečencov, (ne)kompetentnosť vlády a

⁴ Ako sa verbuju špióni na Slovensku: Povedal som v Moskve, že si dobrý chlapec ” [How spies are recruited in Slovakia: I said in Moscow that you are a good boy]. In: *Denník N*, 15.03.2022, <https://dennikn.sk/2767779/ako-sa-verbuj-spioni-na-slovensku-povedal-som-v-moskve-ze-si-dobry-chlapec-video/> (accessed on: 28.11.2022).

⁵ Hajdu, D., Klingová, K.: Voices of Central and Eastern Europe. In: *Globsec*, 23.06.2020, <https://www.globsec.org/sites/default/files/2020-06/Voices-of-Central-and-Eastern-Europe-read-version.pdf> (accessed on: 28.11.2022).

(ne)dôveru k štátnym inštitúciám, Európsku úniu a všeobecnejšie rozdelenie Západ/Východ. Pozorujeme tu tiež dlhodobý proruský sentiment, ktorý súvisí s historickým optimizmom.

Mediálna gramotnosť a kritické myslenie na Slovensku

Boj Slovenska proti dezinformáciám zatiaľ nemožno označiť za úspech; no na druhej strane je potrebné uznať, že v poslednom období sa uskutočnili viaceré aktivity a čo je dôležité, vidíme, že iniciatívy sa chopila nielen občianska spoločnosť, ale aj štátne inštitúcie. Bez spolupráce týchto dvoch skupín totiž nebude možná skutočná zmena a pokrok v boji proti dezinformáciám, najmä z hľadiska budovania kritického myslenia a mediálnej gramotnosti občanov Slovenska.

Časť obyvateľstva si napríklad stále myslí, že Slovensko by malo spolupracovať s Ruskom na dosiahnutí nižších cien energií. Jedným z problémov je však pretrvávajúci nedostatok politickej vôle riešiť problém dezinformácií. Je to spôsobené buď zlým pochopením závažnosti problému a ekonomickými a spoločenskými nákladmi, ktoré dezinformácie prinášajú, alebo tým, že niektorí slovenskí politici či politické strany podporujú alternatívne médiá, pretože im dezinformácie pomáhajú (ľahšia propagácia daných subjektov a pomáha dosahovať ich ciele). Navyše, stratégie štátnych inštitúcií bývajú skôr reaktívne, a tak zvyčajne spúšťajú komunikačnú kampaň zameranú na boj proti škodlivým naratívom a nápravu verejnej mienky v reakcii na dezinformácie, ktoré sa už šíria a naberajú na sile. Žiaľ, táto reakcia často prichádza príliš neskoro, takže anti-kampane, ktorých cieľom je vyvrátiť nepravdivé informácie, sa dostanú k oveľa menšiemu publiku ako samotná dezinformácia.

Jedným z úspešných príkladov aktivít štátu v oblasti dezinformácií na Slovensku je však Ministerstvo vnútra (MV), pod ktorým pôsobí Polícia SR a Centrum boja proti hybridným hrozbám (CBHH). Polícii sa podarilo vytvoriť jednu z najúspešnejších stránok zameraných na odhaľovanie mýtov na sociálnych sieťach nielen na Slovensku, ale aj v rámci EÚ. Polícia SR denne mapuje aktuálne dezinformačné naratívy, misinformácie a fake news, pričom tento obsah dosiahol vďaka adekvátnym voľbám strategickej komunikácie široký dosah, vyše 140 tisíc sledovateľov. Polícia spolupracuje s CBHH, ktorý má za úlohu zvyšovať odolnosť slovenskej spoločnosti prostredníctvom rôznych aktivít, akými sú monitorovanie a spracovanie analytických výstupov, najmä vo vzťahu k MV SR. Tým však zoznam inštitúcií, ktoré úspešne oslovujú širšie publikum v snahe pracovať so širokou verejnosťou a bojovať proti dezinformáciám, v súčasnosti končí. V poslednom čase sa tiež prostredníctvom dedikovaných útvarov štátnych inštitúcií (akými sú Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí alebo Úrad vlády SR) rozvíjal STRATCOM a Ministerstvo obrany zverejnilo Akčný plán

koordinácie boja proti hybridným hrozbám pre r. 2022-2030⁶, ktorý uznáva potrebu rozvíjať schopnosť verejnosti kriticky myslieť a rozvážne využívať technológie, s cieľom budovania odolnej spoločnosti. Kroky, ktoré je v tejto súvislosti potrebné podniknúť, však stále závisia od iných inštitúcií.

Tie inštitúcie, ktoré sa zameriavajú na boj proti dezinformáciám na Slovensku, nie sú tými, ktoré by mali mať na starosti zlepšovanie kritického myslenia a mediálnej gramotnosti občanov krajiny. Ministerstvo školstva SR, ktoré by malo byť prvé v poradí, na takúto činnosť nemá odbornosť, prípravu ani efektívnu stratégiu a zatiaľ neprejavilo žiadnu reálnu snahu tento stav riešiť. Slovensko potrebuje vytvoriť expertné tímy založené na spolupráci inštitúcií, vrátane ministerstva kultúry, ktoré sa (bohužiaľ) tiež touto témou nezaobrá. Koordinácia medzi inštitúciami, ktoré sa už úspešne zaoberajú dezinformáciami, a tými, ktoré musia začať od nuly, by umožnila zaviesť komplexnú stratégiu zameranú na zlepšenie miery informačnej a mediálnej gramotnosti. Na druhej strane, pokiaľ samotní učitelia škôl veria dezinformačným naratívom alebo dezinformačné portály odporúčajú ako dôveryhodné zdroje informácií, čo sa na Slovensku ukázalo ako problém vo viacerých prieskumoch⁷, nemožno očakávať zlepšenie informačnej a mediálnej gramotnosti medzi školopovinnou mládežou bez toho, aby sa vo vzdelávacom systéme najskôr uskutočnili školenia učiteľov a iné zmeny.

Dôležité je, že spolupráca medzi slovenskými inštitúciami a mimovládnyimi organizáciami je pomerne úspešná. Na začiatok, je sľubné, že nezanedbateľná časť odborníkov v novovzniknutých oddeleniach rôznych štátnych inštitúcií pochádza z mimovládneho sektora, ktorí prinášajú nielen potrebné odborné znalosti, ale aj praktické skúsenosti a jasnú vôľu presadzovať dobré vzťahy medzi sektormi. Vybrané ministerstvá (napr. Ministerstvo obrany, Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí a Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie) zverejnili výzvy na predkladanie projektov zameraných na boj proti dezinformáciám na Slovensku. Organizujú sa aj pravidelné expertné stretnutia organizované

⁶ Akčný plán koordinácie boja proti hybridným hrozbám [Action plan for coordinating the fight against hybrid threats], <https://www.nbu.gov.sk/wp-content/uploads/2022/08/AKCNY-PLAN-KOORDINACIE-BOJA-PROTI-HYBRIDNYM-HROZBAM.pdf> (accessed on: 28.11.2022).

⁷ Prieskum: Prieskum medzi učiteľmi ukázal, že takmer tretina z nich verí konšpiráciám [Survey: A survey among teachers has shown that almost a third of them believe in conspiracies]. In *Aktuality*, 19.10.2020, <https://www.aktuality.sk/clanok/831855/prieskum-ockovanie-je-pripravou-na-cipovanie-ludi-mysli-si-31-percent-ucitelov/> (accessed on: 28.11.2022); Pre komoru učiteľov sú výsledky prieskumu o konšpiráciách a dezinformáciách v školstve alarmujúce [Results of the survey on conspiracies and disinformation in the education system are alarming for the chamber of teachers]. In: *Webnoviny*, 19.10.2020, <https://www.webnoviny.sk/vskolstve/pre-komoru-ucitelov-su-vysledky-prieskumu-o-konspiraciach-a-dezinformaciach-v-skolstve-alarmujuce/> (accessed on: 28.11.2022).

GLOBSEC-om, ktorých cieľom je koordinácia medzi subjektmi zaoberajúcimi sa dezinformáciami na Slovensku. Ich vážnou nevýhodou je však absencia zástupcov z ministerstva školstva a ministerstva kultúry, keďže tie nemajú oddelenia ani odborníkov, ktorí by sa tejto problematike venovali. Hoci teda štátne inštitúcie a mimovládne organizácie na Slovensku sa už koordinujú v boji proti dezinformáciám, v tomto úsilí chýba kompletne spektrum odborníkov – a to z inštitúcií, ktoré by mohli dlhodobo prispieť k zvýšeniu odolnosti obyvateľstva. Dôsledkom toho je, že nie je riešený pôvod problému, ale najmä jeho dôsledky. Príležitostne sú podporované projekty zamerané na zvyšovanie mediálnej gramotnosti a kritického myslenia, ale ide skôr o sporadické akcie než o koordinované celoštátne úsilie. Preto, aj keď sa na Slovensku realizuje množstvo užitočných a inšpiratívnych iniciatív a aktivít, najmä zo strany občianskej spoločnosti alebo súkromného sektora, zameraných na podnecovanie kritického myslenia a budovanie odolnosti spoločnosti, tie nie nebudú sami schopné zasiahnuť širšiu časť či dokonca celú spoločnosť.

Odporúčania

Dôležité je, že v prípade slovenského boja proti dezinformáciám je potrebné zachovať a ďalej rozvíjať spoluprácu medzi štátnym a neštátnym sektorom. Potrebu efektívne čeliť dezinformáciám šíriacim sa slovenským informačným priestorom a budovať dlhodobo odolnú spoločnosť, a tým chrániť našu vlastnú i širšiu európsku demokraciu, je nutné uznať bez ohľadu na aktuálnych politických zástupcov v krajine. Preto je kľúčové nielen to, aby vzniknuté štátne inštitúcie a oddelenia fungovali naďalej, naprieč volebnými obdobiami v nasledujúcich rokoch, ale aby tiež vznikali nové.

Najzávažnejší a najhlbší nedostatok v systéme, ako sa zhoduje odborná verejnosť, spočíva však v Ministerstve školstva SR. Je nevyhnutné konečne upriamiť jeho pozornosť na problematiku dezinformácií a nutnosti budovať informačnú a mediálnu gramotnosť na školách. Je potrebná komplexná reforma a koordinovaný národný prístup, pozostávajúci v prvom rade z úpravy školských osnov tak, aby sa viac času venovalo vzdelávaniu študentov o informačnej a mediálnej gramotnosti, a to naprieč rôznymi predmetmi, ako aj aby sa investovalo do ich schopnosti argumentovať a kriticky myslieť, nie len memorovať. Po druhé, reforma by mala zahŕňať aj systémové vzdelávanie učiteľov – budúcich učiteľov, ako aj tých, ktorí sú už zamestnaní v tejto profesii – aby boli odolnejší voči dezinformáciám a tiež vyškolení ohľadom kľúčovej úlohy mediálnej výchovy v dnešnom svete.

Samozrejme, dôležité je nezabúdať ani na ostatné časti spoločnosti. Pri ľuďoch v produktívnom veku sa prihovárime za významnú úlohu súkromného sektora, keďže tu existuje zatiaľ nevyužitá možnosť systematicky vzdelávať zamestnancov väčších korporácií.

V širšom ponímaní, hoci riešenia musia byť vždy nejako prispôsobené lokálnemu kontextu, aby boli efektívne, Slovensko by malo viac preskúmať možnosti spolupráce s už existujúcimi schémami na európskej úrovni. Bez širšieho stupňa európskej spolupráce nebude možné dosiahnuť zmeny na platformách sociálnych sietí, týkajúce sa napríklad fungovania ich algoritmov, keďže ich zástupcovia neprejavujú ochotu konať. Stále sa máme tiež čo učiť od krajín, ktoré majú viac skúseností alebo sú úspešnejšie než my v boji proti hybridným hrozbám a v budovaní silnej demokratickej spoločnosti odolnej voči dezinformáciám. Existujú centrá excelentnosti (ako napríklad Európske c. e. pre boj proti hybridným hrozbám, C. excelentnosti Jean Monneta o európskej bezpečnosti a dezinformáciách v multikultúrnych spoločnostiach, či NATO Stratcom), ktoré ponúkajú účasť na rôznych simuláciách, možnosť prínosných bilaterálnych konzultácií, preberanie úspešných zahraničných iniciatív a iné. Neznamená to, že by sme začínali od nuly, keďže medzinárodná spolupráca v tejto problematike už začala, ale je tu dostatok priestoru na to, aby sme toto úsilie v budúcnosti ďalej rozvíjali.

Dezinformácie a Česká republika

Andrea Michalcová, Jindřich Přívratský, Matěj Pastír (Evropské hodnoty)

Česká republika ako mladá a krehká demokracia čelí⁸ mnohým nepriaznivým vnútorným podmienkam vrátane toho, že 48 % občanov krajiny zastáva neliberálne alebo dokonca antidemokratické názory. Hoci sa krajina vďaka tlaku verejnosti a inštitúcií doteraz skláznutiu smerom k autoritárstvu ubránila, dezinformácie a škodlivý zahraničný vplyv stále predstavujú značnú výzvu. Napríklad, v roku 2021 asi 40 % českých používateľov internetu verilo niekoľkým bežným nepravdivým tvrdeniam o pandémie COVID-19.⁹

Vláda aj verejnosť vnímajú dezinformácie ako vážny problém. Boj proti dezinformáciám figuruje v programovom vyhlásení súčasnej vlády.¹⁰ V minulom roku bol prijatý Akčný plán k Národnej stratégii na čelenie hybridnému pôsobeniu¹¹ a v tomto roku bol zriadený Úrad splnomocnenca vlády SR na boj proti dezinformáciám¹². Okrem toho, verejnosť neberie dezinformácie na ľahkú váhu. Podľa prieskumu STEM až 76 % Čechov považuje dezinformácie za hrozbu pre bezpečnosť Českej republiky.¹³

V Českej republike sa dezinformácie šíria tromi konkrétnymi spôsobmi: na sociálnych sieťach (dominuje Facebook); prostredníctvom dezinformačných webstránok; a prostredníctvom reťazových emailov, ktoré dostáva viac ako tretina populácie.¹⁴

⁸ Bakule, J: The good, the bad and the ugly: linking democratic values and participation in the Czech Republic. In: *Democratization*. September 2020, https://www.researchgate.net/publication/345132640_The_good_the_bad_and_the_ugly_linking_democratic_values_and_participation_in_the_Czech_Republic (accessed on: 28.11.2022).

⁹ Studie: Covid-19 a šířitelé konspiračních teorií [Study: Covid-19 and the spreaders of conspiracy theories], <https://www.stem.cz/studie-covid-19-a-siritele-konspiracnich-teorii/> (accessed on: 28.11.2022).

¹⁰ Programme statement of the government [Study: Covid-19 and the spreaders of conspiracy theories], <https://www.vlada.cz/cz/programove-prohlaseni-vlady-193547/> (accessed on: 28.11.2022).

¹¹ Akční plán k Národní strategii pro čelení hybridnímu působení government [Action plan on the National Strategy for dealing with hybrid action], https://mocr.army.cz/images/id_40001_50000/46088/app_2022.pdf (accessed on: 28.11.2022).

¹² Vládní zmocněnec pro oblast médií a dezinformací [Government Commissioner for Media and Disinformation], https://www.vlada.cz/cz/ppov/zmocnenci_vlady/vladni-zmocnenec-pro-oblast-medii-a-dezinformaci-194841/ (accessed: 28. 11. 2022).

¹³ Dezinformace ohrožují naši bezpečnost, myslí si Češi. Většina souhlasí s omezováním dezinformačních zdrojů [Disinformation threatens our security, Czechs think. Most agree with limiting disinformation sources], <https://www.stem.cz/dezinformace-ohrozuj-nasi-bezpecnost-mysli-si-cesi-vetsina-souhlas-i-s-omezovan-im-dezinformac-nich-zdroju/> (accessed on: 28.11.2022).

¹⁴ Špalková, V. K. et al.: Annual report on the state of the Czech disinformation scene in 2021. In: *European Values*, 14.06.2022, <https://europeanvalues.cz/cs/annual-report-on-the-state-of-the-czech-disinformation-scene-for-2021/> (accessed on: 28.11.2022).

Dezinformačné kanály sa vo svojich útokoch zameriavajú¹⁵, okrem iného, na súčasnú vládu, bezpečnostné služby a verejnoprávne médiá. Čo sa týka najčastejších naratívov, v minulom roku bola prítomná dezinformačná kampaň o výbuchu muničných skladov vo Vrběticiach¹⁶ v roku 2014, do ktorej, ako sa zistilo, boli zapojení dôstojníci ruskej tajnej služby GRU; ako aj o pandémie COVID-19¹⁷, kedy bola spochybnená bezpečnosť a účinnosť vakcín a vláda sa v tom čase stala terčom útokov z dôvodu opatrení prijatých na boj proti epidémii.

S pomalým ústupom pandémie začali dezinformátori presúvať svoju pozornosť na iné témy. Začiatkom roka 2022 sme začali pozorovať pomalý pokles¹⁸ šírenia dezinformácií o koronavírise a od polovice januára sú tieto príspevky čiastočne nahradené príspevkami o ruskej agresii na Ukrajinu. Ich počty sa priebežne zvyšovali a naberali na sile súčasne s ruskou inváziou na Ukrajinu. Napríklad, množstvo Facebookových skupín, ktoré boli v roku 2021 zamerané výlučne na šírenie dezinformácií o pandémie COVID 19, sa do značnej miery posunulo¹⁹ k šíreniu prokremelských dezinformácií o ruskej agresii na Ukrajinu. Príkladom takejto Facebookovej skupiny je „Neočkovaní CZ, SK“, ktorá bola v polovici februára premenovaná²⁰ na „Neočkovaní CZ, SK za mier! Nie vojne!“

V súvislosti s ruskou inváziou na Ukrajinu začali české dezinformačné kanály šíriť množstvo prokremelských dezinformačných naratívov, ktoré možno podľa analýzy Centra proti hybridným hrozbám²¹ rozdeliť do troch kategórií naľadovne:

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Pastír, M.; Špalková, V: Přehled dezinformačních a pro-kremelských vyjádření o kauze Vrbětice z úst českých poslanců. In *European Values*, 06.10.2021, <https://europeanvalues.cz/cs/overview-of-disinformation-and-pro-kremlin-statements-about-the-vrbetice-case-from-czech-mps/>

¹⁷ Špalková, V: Rok 2020: Jak česká vláda prohrála s dvěma vlnami dezinformací o koronaviru. In *European Values*, 29. 3. 2021, <https://europeanvalues.cz/cs/rok-2020-jak-ceska-vlada-prohrala-s-dvema-vlnami-dezinformaci-o-koronaviru/> (accessed on: 28.11.2022).

¹⁸ Bezpečnostní brífink a přehled dezinformační scény [Security briefing and overview of the disinformation scene]. In: *European Values*, 22.02.2022, <https://preview.mailerlite.com/i2c6f0j2i3> (accessed on: 28.11.2022).

¹⁹ Covid už netáhne. Z dezinformátorů se stali „přátelé Ruska a míru“ [Covid is no longer dragging on. Disinformers became „friends of Russia and peace“]. In: *Seznam správy*, 23.02.2022, <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/koronavirus-covid-uz-netahne-z-dezinformatoru-se-stali-pratele-ruska-a-miru-189457> (accessed on: 28.11.2022).

²⁰ ČR by měla v rámci EU prosazovat přijetí tvrdých sankcí proti Rusku za jeho agresi vůči Ukrajině [Within the EU, the Czech Republic should promote the adoption of tough sanctions against Russia for its aggression against Ukraine]. In: *European Values*, 22.02.2022, <https://preview.mailerlite.com/i2c6f0j2i3> (accessed on: 28.11.2022).

²¹ Analytické a koncepčné pracovisko, ktorého činnosť je zameraná na hrozby pre národnú bezpečnosť Českej republiky v oblasti vnútornej bezpečnosti, akými sú zahraničný vplyv a dezinformácie ovplyvňujúce vnútornú bezpečnosť alebo verejný poriadok. Stredisko vzniklo na základe odporúčaní Auditu národnej bezpečnosti a patrí pod Ministerstvo vnútra.

1) Príbehy priamo súvisiace s vojnou na Ukrajine

Cieľom týchto naratívov je legitimizovať ruskú agresiu voči Ukrajine a ovplyvňovať verejnú mienku v prospech Ruska, alebo aspoň zhoršiť vnímanie Ukrajiny a Ukrajincov v Českej republike. Príkladom sú nepravdivé tvrdenia, že: 1) Ukrajina je fašistická krajina; 2) vojna na Ukrajine je zástupnou vojnou medzi Ruskom a Západom; 3) Rusko neútočí na civilné ciele na Ukrajine a takéto útoky sú kontrolovanými provokáciami proti Rusku; a že 4) na Ukrajine boli vyvinuté chemické, biologické alebo jadrové zbrane.

2) Naratívy o českej podpore Ukrajine

Tieto naratívy sú väčšinou namierené proti českej vláde a zahŕňajú najmä kritiku sankcií a dodávania zbraní na Ukrajinu. Príklady prokremel'ských naratívov zahŕňajú tvrdenia, že: 1) posielaním zbraní na Ukrajinu Česká republika podporuje fašizmus; 2) namiesto podpory Ukrajiny by mala vláda pomáhať českým občanom; 3) podpora Ukrajiny nie je pre Českú republiku prínosom; a že 4) sankcie nepoškodzujú Rusko, zatiaľ čo nám škodia.

3) Naratívy týkajúce sa imigrácie Ukrajincov do EÚ a do Českej republiky

Tieto naratívy sa najčastejšie zameriavajú na útočenie na ukrajinských utečencov z hľadiska záťaže, ktorú údajne predstavujú pre českú spoločnosť, ekonomiku či bezpečnosť. Dezinformátori sa tiež pokúsili spojiť²² prílev utečencov z Ukrajiny s naratívmi o údajnej islamizácii Európy a snahe o nahradenie jej bieleho a kresťanského obyvateľstva. Na dezinformačných weboch sa napríklad objavili články, ktoré tvrdia, že väčšina prichádzajúcich do Česka je v skutočnosti z Afriky a Blízkeho východu.

Mediálna gramotnosť a výchova ku kritickému mysleniu v Česku

Ako bolo uvedené v predchádzajúcej časti, dezinformácie sa ukázali ako významný problém pre Českú republiku, ktorý okrem mnohých iných problémov rozdeľuje spoločnosť a ovplyvňuje voľby. Zatiaľ čo česká vláda už urobila niekoľko krokov na vysporiadanie sa s touto výzvou, dezinformácie stále zostávajú významným problémom pre bezpečnosť Českej republiky a pre demokraciu.

Otázka nedostatočnej mediálnej gramotnosti a potreba jej posilňovania ako jedného z účinných prostriedkov boja proti dezinformáciám bola prvýkrát nastolená na strategickej úrovni

²² We are building a secure base for Ukrainian experts in Prague. In: *European Values*, 15.03.2022, <https://preview.mailerlite.com/y1y4h1f4g1> (accessed on: 28.11.2022).

v Audite národnej bezpečnosti²³ zverejnenom v roku 2016. V tomto strategickom dokumente bola úroveň mediálnej gramotnosti identifikovaná ako slabá alebo dokonca absentujúca a štát priznal, že nie je schopný zabezpečiť v tomto ohľade kvalitné vzdelanie. Z toho dôvodu bola odporučená úprava učebných osnov základných a stredných škôl, aby sa zaviedlo primerané vzdelávanie v oblasti mediálnej gramotnosti.

Dáta dostupné z výskumu uskutočneného v roku 2018 tento problém potvrdili: Českí občania dosiahli v testoch mediálnej gramotnosti 39 bodov zo 100 (v priemere).²⁴ Výskum tiež ukázal, že v testoch mediálnej gramotnosti dosiahli najnižšie skóre najčastejšie ženy, ľudia starší ako 60 rokov a tí, ktorí nedosiahli stredoškolské vzdelanie.

Na riešenie bezpečnostných problémov popísaných v Audite národnej bezpečnosti, vrátane nedostatočnej mediálnej gramotnosti, vláda prijala neverejný Akčný plán k Auditu národnej bezpečnosti. Hoci tento strategický dokument nie je verejne prístupný, neskoršie dokumenty, ako napríklad spomínaný Akčný plán k Národnej stratégii na čelenie hybridnému pôsobeniu²⁵, odhaľujú, že dokument si stanovil za úlohu zvýšiť mediálnu gramotnosť štátnych zamestnancov, za ktorú by mali niesť zodpovednosť Ministerstvo vnútra a spravodajské služby.

Zdá sa však, že v súčasnosti je pokrok v oboch spomenutých úlohách, ktoré mali zlepšiť mediálnu gramotnosť mladej generácie a štátnych zamestnancov, otáznny alebo ťažko zistiteľný. Keďže neexistujú verejné údaje o mediálnej gramotnosti štátnych zamestnancov, je ťažké posúdiť možné zlepšenie. Napriek tomu, podľa anonymných vyjadrení viacerých zamestnancov Ministerstva vnútra, ktoré by malo byť zodpovedné za vzdelávanie štátnych zamestnancov, sa v tejto súvislosti takmer žiadne aktivity nevykonali.

Situácia v školstve je oveľa transparentnejšia. Ako prezrádzajú oficiálne dokumenty, Ministerstvo školstva skutočne začalo zaraďovať mediálnu gramotnosť a kritické myslenie do rámcových vzdelávacích programov²⁶ pre základné a stredné školy. Podľa viacerých výskumov venovaných úrovni mediálnej gramotnosti českej populácie však väčšina učiteľov (80 %)

²³ Audit národní bezpečnosti [Audit of national security], <https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Audit-narodni-bezpecnosti-20161201.pdf> (accessed on: 28.11.2022).

²⁴ Mediální gramotnost je v Česku nízká – pouze čtvrtina dospělé populace v ní dosahuje uspokojivé úrovně [Media literacy is low in the Czech Republic – only a quarter of the adult population has reached a satisfactory level], <https://www.stemmark.cz/medialni-gramotnost-je-v-cesku-nizka-pouze-ctvrtina-dospele-populace-v-ni-dosahuje-uspokojive-urovne/> (accessed on: 28.11.2022).

²⁵ Akční plán k Národní strategii pro čelení hybridnímu působení [Action Plan for the National Strategy to Counter Hybrid Operations], https://mocr.army.cz/images/id_40001_50000/46088/app_2022.pdf (accessed on: 28.11.2022).

²⁶ RVP – Rámcové vzdělávací programy [RVP – Framework educational programmes], <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/> (accessed on: 28.11.2022).

vyučujúcich na základných a stredných školách sama nemá žiadne školenie v oblasti mediálnej výchovy a predmet mediálna výchova sa v ich školách tiež takmer nevyskytuje.

Na uspokojenie dopytu po pokrytí aspoň základov mediálnej výchovy sa v súčasnosti približne 50 % škôl venuje mediálnej gramotnosti na hodinách občianskej výchovy a informatiky. Otázne však je aj to, aké zlepšenie možno očakávať v najbližších rokoch. Mediálna gramotnosť sa síce spomína v Stratégii vzdelávacej politiky do roku 2030²⁷ a je označená ako zásadná, dokument však neuvádza žiadne podrobnosti o tom, ako by sa malo dosiahnuť zlepšenie vzdelávania v tejto oblasti.

O situácii svedčí aj fakt, že drvivá väčšina učiteľov (91,6 %) súhlasí s tým, že mediálna výchova je dôležitá, no len menšina z nich (21 %)²⁸ by zvýšila čas venovaný tejto problematike na úkor iných predmetov. V snahe pokryť nedostatok vzdelávania v oblasti mediálnej gramotnosti na seba časť úlohy prevzali mimovládne organizácie, ktoré sú doteraz najaktívnejším prvkom v boji proti dezinformáciám.

Významnú úlohu zohral napríklad Člověk v tísni, jedna z najväčších českých mimovládnych organizácií v strednej Európe. Konkrétne, vytvorila vzdelávaciu platformu *Jeden svět na školách* (JSNS).²⁹ JSNS je zameraná na podporu vzdelávania na školách a jej materiály využíva viac ako 4 000 základných a stredných škôl. Aj keď mediálna gramotnosť nie je jedinou témou tohto programu, je jednou z hlavných. Program zaujal aj spoluprácou s jedným z najznámejších českých YouTuberov – Kovym.³⁰

Okrem Človeka v tísni si *Zvol si Info*³¹ a *Fakescape*³², ktoré boli pôvodne študentskými iniciatívami, urobili dobré meno prípravou vzdelávacích materiálov a workshopov pre študentov. Ba čo viac, zapojili sa aj učitelia: jeden zo spoluzakladateľov Učiteľskej platformy³³, ktorá združuje českých učiteľov bojujúcich za lepšie vzdelanie, vytvoril web Svet médií³⁴, na

²⁷ Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+ [Educational strategy of the Czech Republic until 2030+], https://www.msmt.cz/uploads/Brozura_S2030_online_CZ.pdf (accessed on: 28.11.2022).

²⁸ Český učitel ve médiích (výzkumná zpráva) [Czech teacher in the media (research report)], <https://e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/vyzkumne-zpravy/149-cesky-ucitel-ve-svete-medii-2021/file> (accessed on: 28.11.2022).

²⁹ JSNS, <https://www.jsns.cz/o-jsns/o-nas> (accessed on: 28.11.2022).

³⁰ Kovyho mediální ring [Kovys media ring], <https://www.jsns.cz/lekce/226333-kovyho-medialni-ring> (accessed on: 28.11.2022).

³¹ Zvol si, <https://zvol.si/info/> (accessed on: 28.11.2022).

³² Fakeshape, <https://www.fakeshape.cz/> (accessed on: 28.11.2022).

³³ Učitel'ská platforma, <https://www.ucitelskaplatforma.cz/o-nas/#vyrocni-zpravy> (accessed on: 28.11.2022).

³⁴ Svet médií, <http://svetmedii.info/>

ktorom si zdieľajú skúsenosti s výučbou mediálnej gramotnosti a sú poskytované vzdelávacie materiály.

Pomerne nedostatočnú úlohu štátu okrem mimovládnych organizácií zastupujú aj verejnoprávne médiá. Podľa výročnej správy³⁵ Rady pre rozhlasové a televízne vysielanie odvysielala Česká televízia v roku 2021 na viacerých svojich kanáloch 457 hodín programov o mediálnej gramotnosti. Téma mediálnej gramotnosti rezonovala najmä v kontexte pandémie COVID-19, a preto sa Česká televízia snažila zvýšiť mediálnu gramotnosť a kritické myslenie svojich divákov búraním mýtov a konšpiračných teórií súvisiacich s COVID-19, ktoré môžu predstavovať aj hrozbu pre verejné zdravie.

V roku 2020, po vypuknutí COVID-19, Česká televízia dokonca spustila špeciálny kanál pre seniorov, ktorí boli do značnej miery zanedbávanou skupinou, napriek tomu, že vzhľadom na vyššie spomínanú nižšiu úroveň ich mediálnej gramotnosti boli veľmi zraniteľní voči dezinformáciám. Prednášky, workshopy a ďalšie aktivity zamerané na zvýšenie ich mediálnej gramotnosti však realizovalo len niekoľko mimovládnych organizácií, ako napríklad Elpida³⁶, Transitions³⁷ a Novinársky inkubátor³⁸.

Podobne ako Česká televízia, aj Český rozhlas spustil niekoľko programov³⁹ venovaných zvyšovaniu mediálnej gramotnosti a odhaľovaniu dezinformácií, vrátane projektu „Ověřovna“⁴⁰, ktorý odhaľuje a vysvetľuje najrozšírenejšie dezinformácie na webstránke Českého rozhlasu, slúžiacej aj ako spravodajský portál.

Celkovo tému mediálnej gramotnosti riadi Rada pre rozhlasové a televízne vysielanie (RRTV), verejnoprávna inštitúcia dohliadajúca na všetok obsah vysielania. RRTV zverejnila viacero ankiet a výskumov, zvyčajne realizovaných v spolupráci s českými univerzitami (najmä Karlovou univerzitou a Univerzitou Palackého v Olomouci), ktoré mapujú úroveň mediálnej

³⁵ Zpráva o činnosti rady pro rozhlasové a televizní vysílání a o stavu v oblasti poskytování audiovizuálních mediálních služeb na vyžádání za rok 2021, In: RRTV, 2022, <https://www.rrtv.cz/cz/files/zpravy/VZ2021.pdf> (accessed on: 28.11.2022).

³⁶ Elpida, <https://www.elpida.cz/> (accessed on: 28.11.2022).

³⁷ Medialka, <https://medialka.elpida.cz/o-nas> (accessed on: 28.11.2022).

³⁸ Novinársky inkubátor, <https://novinarskyinkubator.cz/> (accessed on: 28.11.2022).

³⁹ Zpráva o činnosti rady pro rozhlasové a televizní vysílání a o stavu v oblasti poskytování audiovizuálních mediálních služeb na vyžádání za rok 2021. In: RRTV, 2022, <https://www.rrtv.cz/cz/files/zpravy/VZ2021.pdf> (accessed on: 28.11.2022).

⁴⁰ iRozhlas: Ověřovna!, <https://www.irozhlas.cz/zpravy-tag/overovna> (accessed on: 28.11.2022).

gramotnosti v Českej republike, a to aj v kontexte dezinformácií. RRTV vo svojich výročných správach venuje jednu celú kapitolu aj mediálnej gramotnosti.⁴¹

Na úrovni vlády sa dezinformáciám venuje Centrum proti hybridným hrozbám⁴², ktoré spadá pod Ministerstvo vnútra, a novozriadený Úrad splnomocnenca vlády SR pre médiá a dezinformácie, ktorý by mal začať riešiť strategickú komunikáciu štátu⁴³. Ministerstvo zahraničných vecí aj Ministerstvo obrany budujú svoje interné kapacity na monitorovanie dezinformácií a implementáciu strategickú komunikácie, stále však chýba koordinácia a systematický prístup.

Odporúčania

Ak chce Česká republika vyhrať svoj boj proti dezinformáciám, bude potrebná výrazne vyššia angažovanosť štátu, keďže mimovládny sektor nedokáže v plnej miere zastáť jeho úlohu v tomto boji. Len efektívna spolupráca vlády a mimovládneho sektora môže priniesť úspech, keďže mimovládne organizácie majú dlhoročné skúsenosti, pričom štát má výrazne lepšie zdroje a potenciálne aj vyššie kapacity v oblasti vzdelávania, čo by malo hrať jednu z hlavných úloh pri zvyšovaní mediálnej gramotnosti českej populácie.

V prvom rade musí česká vláda zaviesť efektívny systém strategickú komunikácie, aby mohla lepšie komunikovať dôležité témy a predbehnúť prichádzajúce dezinformačné naratívy, čo pomôže aj pri zvyšovaní mediálnej gramotnosti verejnosti. Ministerstvo školstva musí zároveň pripraviť podrobný plán, v ktorom bude zahrnuté úplné začlenenie mediálnej gramotnosti ako povinného predmetu na základných a stredných školách. Nemožno však vynechať ani ostatné demografické skupiny – ako ukazujú dostupné dáta⁴⁴, úroveň schopnosti vyhodnocovať informácie prichádzajúce z médií klesá v závislosti od veku, nižšieho vzdelania a bydliska v mestách do 100 000 obyvateľov.

Štát by preto mal podporovať stabilné a dlhodobé financovanie systematických programov zvyšovania digitálnej a mediálnej gramotnosti určených pre všetky generácie, ako

⁴¹ Zprávy o stavu vysílání a činnosti Rady pro rozhlasové a televizní vysílání. In: *Rada pro rozhlasové a televizní vysílání*, 2021, <https://www.rrtv.cz/cz/static/o-rade/vyrocní-zpravy/index.htm> (accessed on: 28.11.2022).

⁴² Centrum proti hybridním hrozbám, <https://www.mvcr.cz/chh> (accessed on: 28.11.2022).

⁴³ Statut vládního zmocněnce pro oblast médií a dezinformací, <https://apps.odok.cz/attachment/-/down/NANACCAJKWKU> (accessed on: 28.11.2022).

⁴⁴ Výzkum a studium mediální gramotnosti. In: *Katedra mediálních a kulturních studií a žurnalistiky*, <https://kmksz.upol.cz/veda-a-vyzkum/vyzkum-a-studium-medialni-gramotnosti/> (accessed on: 28.11.2022).

aj špeciálnych regionálnych vzdelávacích programov. Okrem toho by štát aj mimovládny sektor mali povzbudzovať občanov všetkých vekových skupín k využívaniu všetkých typov médií (t. j. nielen internetu), keďže respondenti prieskumu⁴⁵, ktorí využívali širšiu škálu médií, preukázali lepšie výsledky vo všetkých kategóriách mediálnej gramotnosti. V neposlednom rade musí Česká republika vybudovať kapacity na vzdelávanie učiteľov a štátnych zamestnancov tak, aby mohli vyučovať predmet mediálna gramotnosť na školách aj v štátnych inštitúciách.

⁴⁵ Ibid.

Dezinformácie a Maďarsko: Boj proti dezinformáciám v poloautokratickom prostredí

Patrik Szicherle (nezávislý expert)

Mediálny ekosystém podchytený vládnuou stranou

V roku 2006 organizácia Reportéri bez hraníc zaradila Maďarsko na 10. miesto v celosvetovom rebríčku slobody médií. "Medové týždne" slobody médií však netrvali dlho: do roku 2009, ktorý bol doteraz posledným celým rokom Maďarska pod ľavicovou vládou, krajina už klesla na 25. miesto. Po 12 rokoch kabinetov Fidesz-KDNP sa Maďarsko umiestnilo na 85. mieste po dlhej sérii snáh o zostavenie širokej škály médií stojacich za vládnuou stranou⁴⁶. Sloboda médií v Maďarsku tiež čiastočne utrpela v dôsledku hospodárskej krízy po roku 2008, ktorá spôsobila, že veľkí zahraniční vydavatelia boli oslabení a pripravení stiahnuť sa z maďarského trhu.

Po nástupe k moci po sebe nasledujúce Orbánove vlády využili svoju dvojtretinovú väčšinu na zavedenie opatrení, ktoré by im pomohli získať rozhodujúcu kontrolu nad mediálnym trhom. Po prvé, prevzali kontrolu nad verejnoprávnyim vysielateľom, ktorý sa odvtedy postupne zmenil na propagandistického hovorca, ktorý zobrazuje iba názory vládnucej väčšiny. Po druhé, bol zriadený nový orgán pre dohľad nad médiami, ktorý bol potom naplnený lojalistami Fideszu. Národný úrad pre médiá a infokomunikácie (NMHH) a jeho mediálna rada dlhodobo zabezpečujú, aby ich rozhodnutia nikdy neboli v rozpore so záujmami kabinetu: zatiaľ čo štát pomáhal rozširovať mediálne impérium bývalého priateľa premiéra Viktora Orbána, Lajosa Simicska, Rada ho uprednostňovala; po tom, ako sa Orbánove a Simicskove priateľstvo verejne skončilo, authority rozobrali Simicskovu mediálnu ríšu a pomohli vytvoriť novú⁴⁷. Paralelne k tomuto úsiliu sa vládou riadená systémová korupcia v krajine postarala o to, aby pro-Fideszskí oligarchovia mali finančnú silu na kúpu médií, ktoré pomaly premenili na propagandistické stroje. Skutočnosť, že v skutočnosti vlastne tieto médiá nikdy nevlastnili, sa dokázala v priebehu niekoľkých dní, keď všetci významní vlastníci Fideszu ponúkli svoje predajne vtedy novej Stredoeurópskej nadácii pre tlač a médiá (KESMA) zadarmo⁴⁸. V

⁴⁶ 2022 Global Score. In: *Reporters Without Borders*, 2022, <https://rsf.org/en/index?year=2022> (accessed on: 28.11.2022).

⁴⁷ Rényi D.P.: Egy megszállt hatóság, ami nélkül nem épülhetett volna ki az Orbán-rendszer [An occupied authority, without which the Orbán system could not have been built]. In: *444*, 28.08.2017, <https://444.hu/2017/08/28/egy-megszallt-hatosag-ami-nelkul-nem-epulhetett-volna-ki-az-orban-rendszer> (accessed on: 28.11.2022).

⁴⁸ Urbán, A.: *Góliát születése: mi lehet Orbán célja a fideszes médiavállalatok összevonásával?* [The birth of Goliath: what could be Orbán's goal in merging the Fidesz media companies?]. In: *Magyar*

súčasnosti existuje takmer 500 médií, ktoré pôsobia pod záštitou KESMA, pričom niektoré provládne médiá stále existujú mimo jej záštity, ako sú verejnoprávne médiá alebo druhý najväčší súkromný televízny kanál v krajine, TV2⁴⁹. Do roku 2020 provládne médiá prevádzkovali približne trištvrtiny trhu s dennou tlačou, celý trh s regionálnymi novinami, ako aj takmer polovicu trhu týždenníkov a online spravodajských médií⁵⁰.

Už dlho sa tvrdí, že väčšina týchto médií je aspoň nepriamo kontrolovaná kabinetom. V roku 2017 novinári pre Mérték Média Elemző povedali, že kľúčovú úlohu pri ovplyvňovaní médií zohráva okrem iného aj vedúci kancelárie premiéra Antal Rogan⁵¹. V roku 2020 Radia Free Europe Hungary publikovala internú nahrávku Balázsa Bendeho, vtedajšieho šéfredaktora MTVA, ktorý svojim kolegom povedal, že "v MTVA nepodporujeme opozíciu". Toto zjavenie nevedlo k žiadnym následkom⁵².

Celkovo teda môžeme povedať, že bezprecedentná časť maďarského mediálneho trhu je pod priamou alebo nepriamou kontrolou vlády. To neznamená, že v Maďarsku vôbec neexistujú nezávislé médiá. Kvalitná, nezávislá žurnalistika existuje, najmä v online priestore. Okrem toho kritika vládnej mediálnej politiky neznamená, že ostatné strany sú bezchybné: existujú aj jasne zaujaté proopozičné portály⁵³, aj keď ich dosah je oveľa menší, zatiaľ čo líder najpopulárnejšej opozičnej strany v krajine, Demokratickej koalície, uviedol, že nebude poskytovať rozhovory nezávislému portálu Telex, pretože "nemajú spoločné témy a záujmy"⁵⁴.

Narancs, 13.01.2019, <https://magyarnarancs.hu/publicisztika/goliat-szuletese-115765> (accessed on: 28.11.2022).

⁴⁹ Így néz ki a kormányparti hírmédia. Átlátszó [This is what the pro-government news media looks like. Transparent], <https://atlo.team/igy-nez-ki-a-kormanyparti-hirmedia/> (accessed on: 28.11.2022).

⁵⁰ Bátorfy, A.; Szabó, K.: Grafikonokon és diagramokon mutatjuk, hogyan alakult át a magyar media az elmúlt 10 évben. Átlátszó. [Using graphs and charts, we show how the Hungarian media has transformed in the last 10 years. Transparent]. In: *Atlantszo*, 07.08.2020, <https://atlatszo.hu/kozpenz/2020/08/07/grafikonokon-es-diagramokon-mutatjuk-hogyan-alakult-at-a-magyar-media-az-elmult-tiz-evben/> (accessed on: 28.11.2022).

⁵¹ Soft Censorship in Hungary 2016. In: Mérték Media Monitor, 2016, <https://mertek.eu/wp-content/uploads/2017/10/MertekFuzetek12.pdf> (accessed on: 28.11.2022).

⁵² Kézivezérlés a közmédiában, következmények nélkül [Manual control in the public media, without consequences]. In: *Szabad Europa*, 27.12.2020, <https://www.szabadeuropa.hu/a/mtva-botrany-hangfelvetel-kozmedia-bende-balazs-fidesz-vizsgalat/31012003.html> (accessed on: 28.11.2022).

⁵³ Ezen te is elhasalsz: Tőlük retteg Orbán – ilyen az ellenzéki bulvár 1 [You also agree: Orbán is terrified of them – this is how the opposition tabloids say 1]. In: *Szabad Europa*, 11.10.2021, <https://www.szabadeuropa.hu/a/nyugati-feny-ezalenyeg-ellenzel-zsurpubi-bulvar/31497954.html> (accessed on: 28.11.2022).

⁵⁴ Gyurcsány Ferenc azért nem ad interjút a Telexnek, mert szerinte nincs közös téma, közös érdeklődés [Ferenc Gyurcsány will not give an interview to Telex because, according to him, there is no common topic or common interest]. In: *Telex*, 19.10.2022, <https://telex.hu/belfold/2022/10/19/demokratikus-koalicio-arnyekkormany-dobrev-klara-sajto-interju> (accessed on: 28.11.2022).

Zdá sa teda, že existuje požiadavka, aspoň medzi niektorými opozičnými aktérmi, na udržanie mediálneho systému podobnému tomu, ktorý vybudoval Fidesz, len s preferenciami iných politických strán.

Stav stálej kampane

Maďarsko je už takmer desať rokov v stave trvalej kampane. Úradujúca maďarská vláda využila mediálne impérium pod svojím vplyvom na prevzatie a udržanie úplnej kontroly nad domácou politickou agendou, pričom vykresľuje takmer dokonalý obraz svojich politických rozhodnutí a očierňuje svojich oponentov. Medzi najväčšie témy kampane patria:

1) kampaň proti MMF; 2) politika znižovania nákladov na verejné služby; 3 migrácia; 4) protisorosovská kampaň; 5) COVID-19; 6) tvrdí, že opozícia chce prinútiť Maďarsko, aby sa zúčastnilo na vojne na Ukrajine; 7) tvrdenie, že sankcie sú jediným dôvodom nedávnych hospodárskych problémov. Okrem toho sa kampane používajú na vyobrazenie neustáleho stavu konfliktu medzi Maďarskom a jeho oponentmi, ktorými sú najmä Európska únia a Spojené štáty, najbližší spojenci Maďarska. EÚ a USA sú súčasťou takmer všetkých týchto kampaní. Naratívy uverejnené v rámci kampaní často zahŕňali manipuláciu s informáciami; napríklad obviňovanie EÚ z jej "neúspešnej" sankčnej politiky, pričom sa nikdy nespomína zodpovednosť Ruska za vojnu, ktorá viedla k sankciám, alebo tvrdenie, že opozícia robí ponuku Georgea Sorosa^{55 56}.

Blues proti sankciám

Maďarská vláda argumentovala proti sankciám Európskej únie za posledných šesť rokov, a to dávno predtým, ako Rusko 24. februára 2022 vystupňovalo vojnu proti Ukrajine. V roku 2017, pred každoročným stretnutím premiéra Viktora Orbána s ruským prezidentom Vladimírom Putinom, minister zahraničných vecí Péter Szijjártó uviedol, že Maďarsko stratilo 6,5 miliardy USD v dôsledku sankcií voči Rusku zavedených od roku 2014.⁵⁷

⁵⁵ Szijjártó Péter: Teljes kudarc az uniós szankciós politika [Péter Szijjártó: the EU sanctions policy is a complete failure]. In: *VG*, 25.09.2022, <https://www.vg.hu/nemzetkozi-gazdasag/2022/09/szijjarto-peter-teljes-kudarc-az-unios-szankcios-politika> (accessed on: 28.11.2022).

⁵⁶ Ezek sátánisták [These are Satanists]. In: *24*, 06.07.2022, <https://24.hu/kozelet/2022/07/06/kover-laszlo-ezek-satanistak/> (accessed on: 28.11.2022).

⁵⁷ Nem hiszed el, mennyire ártanak nekünk az orosz szankciók [You won't believe how much the Russian sanctions are hurting us]. In: *Portfolio*, 29.01.2017, <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20170129/nem-hiszted-el-mennyire-artanak-nekunk-az-orosz-szankciok-243200> (accessed on: 28.11.2022).

V rovnakom čase ekonomický portál Portfólio vypočítal, že táto hodnota je extrémne nadhodnotená. Vývoz Maďarska do Ruska predstavoval v roku 2013 len 4 miliardy USD, takže straty krajiny by mohli dosiahnuť iba 6,5 miliardy USD, ak by sankcie narušili mimoriadny trend rastu⁵⁸. Neskôr ministerstvo zahraničných vecí potvrdilo výpočty Portfólia s tým, že je potrebné zohľadniť straty potenciálneho rastu vývozu.

V roku 2022 sa rétorika maďarskej vlády proti sankciám stala jej prevládajúcou rétorikou. Hlavným tvrdením kabinetu je, že sankcie uvalené na Rusko mu neublížili, pretože len Európa trpí vysokou infláciou a potenciálnou recesiou: bez toho, aby vôbec spomenuli, že schválili každú jednu z týchto sankcií v Rade Európskej únie⁵⁹, keďže bez ich schválenia by sa opatrenia nemohli vykonať. Maďarská vláda tiež začala "národnú konzultáciu" o sankciách so siedmimi otázkami. Podľa nich Brusel sľúbil, že energia nebude sankcionovaná, ale potom sa prijali rozhodnutia o zákaze dovozu ropy. Ďalej tvrdili, že dokonca aj Brusel, ktorý naznačil, že zvažuje sankcie na zemný plyn, spôsobil prudký nárast cien energie. V otázkach⁶⁰ sa nikdy nespomína, že sankcie sú potrebné z dôvodu ruskej invázie na Ukrajinu alebo že ruské hospodárstvo môže čeliť rokom hlbokkej recesie⁶¹. V texte sa tiež nespomína, že Rusko už v roku 2021 začalo tlačiť ceny plynu nahor, alebo že inflácia v Maďarsku prudko vzrástla v roku 2021, keď sa na niekoľkých základných produktoch museli zaviesť "cenové stopy"^{62 63}. Okrem toho sú otázky veľmi manipulatívne v tom zmysle, že sa pýtajú, či ľudia "súhlasia so sankciami, ktoré spôsobujú vyššie ceny potravín". Nespomína sa, že príčinou zvýšenia cien potravín nie sú len sankcie, takže je len málo ľudí, ktorí by povedali, že súhlasia so sankciami, keď im bola položená takto formulovaná otázka.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ A kormány által is megszavazott szankciókról szól a nemzeti konzultáció [The national consultation is about the sanctions also voted on by the government]. In: *Euronews*, 14.10.2022, <https://hu.euronews.com/2022/10/14/a-kormany-altal-is-megszavazott-szankciokrol-szol-a-nemzeti-konzultacio> (accessed on: 28.11.2022).

⁶⁰ Nemzeti Konzultáció: Hét kérdés a brüsszeli szankciókról [National Consultation: Seven questions about Brussels sanctions]. In: *Magyarország kormánya*, 14.10.2022, <https://kormany.hu/hirek/nemzeti-konzultacio-het-kerdes-a-brusszeli-szankciokrol> (accessed on: 28.11.2022).

⁶¹ Russia privately warns of deep and prolonged economic damage. In: *Bloomberg*, 05.09.2022, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-09-05/russia-risks-bigger-longer-sanctions-hit-internal-report-warns?leadSource=verify%20wall> (accessed on: 28.11.2022).

⁶² Russia's Gazprom expects 2022 gas prices in Europe to be no lower than 2021. In: *Reuters*, 29.11.2021, <https://www.reuters.com/business/energy/russias-gazprom-expects-2022-gas-prices-europe-no-lower-than-2021-2021-11-29/> (accessed on: 28.11.2022).

⁶³ Hungary to impose fuel price cap as inflation bites. In: *FT*, 11.11.2021, <https://www.ft.com/content/d0cfae8c-9007-4ece-a7b9-f369b6d3294b> (accessed on: 28.11.2022).

Propagandistické vyhlásenia vlády dopĺňajú naratívy v médiách ovplyvnených kabinetom. Po prvé, tieto médiá sa teraz venujú prokremel'ským správam, ktoré pripisujú vinu za vojnu Spojeným štátom alebo Ukrajine⁶⁴, pričom často používajú tvrdenia pochádzajúce priamo z Kremľa. Prirodzene, ak ľudia nebudú obviňovať Rusko z invázie do suverénneho štátu, nebudú jednoznačne schvaľovať sankcie uvalené na tento štát. Po druhé, médiá sú plné vyhlásení o účinkoch sankcií na "zlyhávajúci Západ", ako napríklad Nemci, ktorí sa hrnú do telocviční, aby sa osprchovali (označené ako "sprchová turistika"⁶⁵) a musia vziať svojich domácich miláčikov do útulkov pre domáce zvieratá, pretože si nemôžu dovoliť zahriať vivárium. To vykresľuje veľmi pozitívny obraz maďarskej energetickej politiky, ktorá zabezpečuje, aby Maďari mali zemný plyn potrebný na vykurovanie svojich domovov, aj keby museli znížiť⁶⁶ dotácie na verejné služby pre obyvateľstvo, na rozdiel od toho, čo Fidesz sľúbil vo všeobecnej volebnej kampani v roku 2022. Pred voľbami maďarská vláda tvrdila, že krajina musí mať s Ruskom srdečné vzťahy, aby sa zabezpečilo, že Maďarsko dostane zemný plyn za nižšie ako trhové ceny; Prezident Vladimir Putin dokonca 1. februára 2022 povedal, že Rusko predáva plyn do Budapešti za jednu pätinu trhovej ceny.

⁶⁷. Tvrdenia však už mohli byť dokázané ako nepravdivé, keďže odborníci v tom čase uviedli, že cena, ktorú Maďarsko platí za ruský zemný plyn, sa riadi holandskými cenami TTF. Po voľbách vláda zmenila svoj naratív a povedala, že v súčasnosti je potrebné vážiť si skutočnosť, že je k dispozícii zemný plyn, a na cene nezáleží.⁶⁸

Trvalá propaganda, ktorá sa dostáva k širokým vrstvám obyvateľstva, má hlboké následky. Napríklad podľa osobitného prieskumu Eurobarometra č. 506 o reakcii EÚ na vojnu len 59 % Maďarov podporuje hospodárske sankcie voči Rusku v porovnaní s priemerom EÚ

⁶⁴ Így szurkol a háborús bűnös Putyinnak a kormányparti média [This is how the anti-government media supports the war criminal Putin]. In: *444*, 01.11.2022, <https://444.hu/2022/11/01/igy-szurkol-a-haborus-bunos-putyinnak-a-kormanyparti-media> (accessed on: 28.11.2022).

⁶⁵ Divatba jött a zuhanyturizmus Németországban [Shower tourism has become fashionable in Germany]. In: *Nool*, 28.09.2022, <https://www.nool.hu/orszag-vilag/2022/09/divatba-jott-a-zuhanyturizmus-nemetorszagban> (accessed on: 28.11.2022).

⁶⁶ Magyarország energiaellátása biztosított [Hungary's energy supply is ensured]. In: *Kormány Magyarország*, 18.10.2022, <https://kormany.hu/hirek/magyarorszag-energiaellatas-biztositott> (accessed on: 28.11.2022).

⁶⁷ Vlagyimir Putyin simán hazudott a magyar gázáróról [Vladimir Putin simply lied about the Hungarian gas price]. In: *Nepszava*, 05.04.2022, https://nepszava.hu/3152550_gazar-oroszorszag-putyin-orban-kormany (accessed on: 28.11.2022).

⁶⁸ Szijjártó Péter kiakadt a Népszavára, megírtuk ugyanis, hogy az Orbán-kormány rekordáron vette a gázt [Péter Szijjártó was hooked on Népszava, because we wrote that the Orbán government bought gas at a record price]. In: *Nepszava*, 02.09.2022, https://nepszava.hu/3168064_szijjarto-peter-nepszava-gazar-amerika (accessed on: 28.11.2022).

na úrovni 80 %⁶⁹. Prieskum IDEA v auguste 2022 zistil, že iba 3% voličov Fideszu obviňovali Rusko z vojny⁷⁰, čo bola najnižšia úroveň zo všetkých strán. Keďže hospodárska situácia sa zhoršuje, je pravdepodobné, že ešte viac Maďarov sa začne odvracať od sankčnej politiky EÚ. To by potenciálne mohlo umožniť maďarskému kabinetu, ktorý považuje zahraničnú politiku a národnú bezpečnosť väčšinou za nástroje na získavanie politických bodov doma, požadovať, aby EÚ postupne zrušila niektoré sankcie voči Rusku.

Ťažkosti v boji proti dezinformáciám v Maďarsku

Keďže v Maďarsku je jedným z hlavných zdrojov – ale nie jediným zdrojom – dezinformácií samotná vláda, neexistujú žiadne štátne štruktúry, ktoré by verejne bojovali proti dezinformáciám. To tiež znamená, že vzdelávací systém, ktorý je v súčasnosti v stave zmätku v dôsledku nízkych miezd učiteľov a extrémnej centralizácie systému⁷¹ vrátane národného kurikula, nezahŕňa žiadnu systémovú odbornú prípravu v oblasti mediálnej gramotnosti. Political Capital uskutočnil v roku 2019 štúdiu na tému "falošné správy v školách"⁷². Učítelia vtedy výskumníkom povedali, že sa domnievajú, že falošné správy predstavujú značnú hrozbu pre ich študentov aj pre spoločnosť ako celok, ale oni sami nie sú riadne pripravení vzdelávať mladých ľudí. Pedagógovia navyše povedali, že nemajú čas na prípravu, pretože už sú preťažení. Všetci respondenti uviedli, že nedostali žiadnu pomoc pri poskytovaní veľmi potrebných kurzov mediálnej gramotnosti a na zlepšenie situácie by potrebovali podrobné príručky a vzdelávacie materiály. Keďže situácia – najmä pokiaľ ide o záťaž pedagógov – sa za tri roky od štúdia vôbec nezlepšila, nie je dôvod domnievať sa, že učítelia sú v súčasnosti lepšie vybavení na prípravu svojich študentov na lepšiu digitálnu gramotnosť.

Pokiaľ ide o iné štátne inštitúcie, nič nenasvedčuje tomu, že maďarský kabinet berie dezinformácie vážne alebo ich považuje za hrozbu pre národnú bezpečnosť. Aspoň nie vtedy, keď pochádzajú z východných autoritárskych režimov. Ich uvoľnený prístup k tejto téme

⁶⁹ EU's response to the war in Ukraine. In: Eurobarometer, May 2022, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2772> (accessed on: 28.11.2022).

⁷⁰ *IDEA Intézet: Négyyszer annyi Fidesz-szavazó gondolja, hogy Ukrajna felelős a háborúért, mint ahány azt, hogy Oroszország* [IDEA Institute: Four times as many Fidesz voters believe that Ukraine is responsible for the war than Russia]. In: *Telex*, 22.08.2022, <https://telex.hu/kulfold/2022/08/22/idea-intezet-negyyszer-annyi-fidesz-szavazo-gondolja-hogy-ukrajna-felelos-a-haboruert-mint-ahany-azt-hogy-oroszország> (accessed on: 28.11.2022).

⁷¹ Thousands march on Hungary's parliament as teachers' crisis continues. In: Euronews, 06.10.2022, <https://www.euronews.com/2022/10/06/thousands-march-on-hungarys-parliament-as-teachers-crisis-continues> (accessed on: 28.11.2022).

⁷² *Álhírek elleni küzdelem az oktatásban* [Fighting fake news in education]. In: Political Capital, 28.11.2019, https://www.politicalcapital.hu/hirek.php?article_read=1&article_id=2476 (accessed on: 28.11.2022).

znamená, že nemôže existovať celovládny alebo celospoločenský prístup k boju proti manipulácii s informáciami, aj keď ako ich 2020 National Security Strategy⁷³ a 2021 Military Strategy⁷⁴ rieši otázku hybridných hrozieb a informačný rozmer týchto hrozieb. Zatiaľ čo hybridné hrozby a informačné operácie sú v týchto dokumentoch definované pomerne dobre a dokonca existuje prísľub prijať "celovládny" prístup k boju proti nim, žiadny z týchto sľubov nebol v praxi realizovaný – aspoň verejne.

Vzhľadom na to je veľmi pravdepodobné, že maďarské spravodajské služby pracujú na boji proti ruským a čínskym informačným operáciám, ale deje sa tak za zatvorenými dverami. Podľa médií je pravdepodobné, že Vojenská národná bezpečnostná služba (KNBSZ) je najaktívnejšou stranou v tejto oblasti; Podieľali sa napríklad na chytaní ruských špiónov v Maďarsku v súvislosti s ich účasťou na výcviku neonacistickej polovojenskej skupiny, ktorá potom musela byť vyhostená⁷⁵.

Boj proti dezinformáciám tak zostáva v rukách občianskej spoločnosti v Maďarsku. Existujú nezávislé think tanky a mimovládne organizácie, ktoré varovali pred hrozbou, ktorú pre maďarskú spoločnosť predstavuje manipulácia s informáciami a viac-menej sporadické pokusy poskytnúť mediálnu gramotnosť alebo školenie zamerané na dezinformácie tým, ktorí majú záujem.⁷⁶ Toto úsilie však nie je dobre koordinované, čo bráni ich účinnosti, hoci sú stále celkom užitočné. Okrem toho nezávislé médiá vrátane najpopulárnejších médií pravidelne píšú o nebezpečenstvách dezinformácií a zvyšujú informovanosť verejnosti. Dôležité je, že čoraz viac online médií začalo s platenou službou alebo žiadalo dobrovoľné príspevky od svojich čitateľov a v reakcii na to teraz v Maďarsku existuje časť spoločnosti, ktorá je ochotná platiť za nezaujaté správy. Z dlhodobého hľadiska to zlepšuje odolnosť maďarskej spoločnosti ako celku proti dezinformáciám, pretože platby zabezpečia, aby nezávislé maďarské médiá prežili

⁷³ Government resolution 1163/2020 (21st April), <https://honvedelem.hu/hirek/government-resolution-1163-2020-21st-april.html> (accessed on: 28.11.2022).

⁷⁴ National military strategy of Hungary, <https://defence.hu/news/national-military-strategy-of-hungary.html> (accessed on: 28.11.2022).

⁷⁵ Russian diplomats caught spying in Hungary get expelled quietly as unusual. In: Direkt36, 20.12.2018, <https://www.direkt36.hu/en/orosz-diplomatakat-ertek-kemkedesen-magyarorszagon-es-szep-csendben-ki-is-szoritottak-oket/> (accessed on: 28.11.2022).

⁷⁶ Egészségügyi dezinformációs workshop [Health disinformation workshop]. In: Political Capital, 27.04.2022, https://www.politicalcapital.hu/rendezvenyeink.php?article_read=1&article_id=2995 (accessed on: 28.11.2022).

aj bez štátnej reklamy, ktorá sa vo všeobecnosti udeľuje len tým, ktorí nekritizujú maďarskú vládu.⁷⁷

Je tu hora, na ktorú je potrebné vyliezť

Celkovo možno definovať snahy proti dezinformáciám v Maďarsku horu, na ktorú treba vyliezť. Koncentrované dezinformačné kampane vedené maďarskou vládnuou stranou (a v menšej miere aj inými) pokračujú už roky a masívna polarizácia maďarskej spoločnosti dostala krajinu do veľmi ťažkej situácie. Aj keby sa zaviedli opatrenia na boj proti manipulácii s informáciami, trvalo by roky, kým by Maďarsko dohnalo súčasnú situáciu svojich regionálnych partnerov, keďže krajina by musela začať od samého začiatku: identifikovať všetky medzery, ktoré je potrebné vyplniť. Našťastie existujú členovia občianskej spoločnosti a uznávaní odborníci, ktorí sa budú môcť zúčastniť na tomto procese a pomôcť pri vývoji riešení, ale určite si to bude vyžadovať veľmi dlhú cestu, ktorá sa ešte ani nezačala.

Odporúčania

Pre zlepšenie situácie by sa malo zamerať najmä na udržanie existujúcich, nezávislých, prozápadných organizácií pri živote. Ich dôsledná podpora môže zabezpečiť, aby aspoň časť maďarskej spoločnosti naďalej podporovala orientáciu Maďarska na zahraničnú politiku ako pevného člena EÚ a NATO, a aby mohli viesť pilotné programy, ako napríklad tie, ktoré sa týkajú mediálnej gramotnosti.

Po druhé, maďarská vláda by mala začať podávať správy o tom, ako splnila ciele stanovené v strategických dokumentoch krajiny, aby sa zabezpečilo, že tieto dokumenty budú pretavené do viac než slov.

Po tretie, stratégia zahraničnej politiky krajiny sa musí aktualizovať tak, aby odrážala nové skutočnosti, ako napríklad inváziu Ruska na Ukrajinu. Zahraničnopolitická stratégia by mala byť výsledkom konzultácií s maďarskými opozičnými stranami, ktoré by mohli viesť k dohode aspoň o úplne základných smeroch medzinárodných vzťahov krajiny.

Po štvrté, mediálna gramotnosť by sa mala pevne začleniť do učebných osnov, ktoré by mali odrážať aj potreby moderného trhu práce. Maďarský vzdelávací systém by sa preto mal viac zamerať na rozvoj zručností tvorivého myslenia, ktoré sú dôležité aj pre národnú informačnú bezpečnosť.

⁷⁷ Állami hirdetések 2006-2018 [State advertisements 2006-2018]. In: Alto, <https://atlo.team/allamihirdetesek/> (accessed: 28.11.2022).

Na záver chcem povedať, že Maďari musia dostať náležité informácie o účinkoch sankcií na Rusko, aby mohli bojovať proti účinkom vládnej kampane proti sankciám. Je to okamžitá potreba, pretože sa zdá, že obyvateľstvo sa dostáva do pazúrov vládnych naratívov, čo by mohlo podnietiť kabinet, aby nadviazal na svoju antisankčnú rétoriku konkrétnymi krokmi.⁷⁸

⁷⁸ Milyenek látják a békéhez vezető utat a magyarok? [How do Hungarians see the road to peace?]. In: Political Capital, 22.11.2022, https://www.politicalcapital.hu/konyvtar.php?article_read=1&article_id=3114 (accessed on: 28.11.2022).

Dezinformácie a Poľsko

Miles R. Maftean (Visegrad Insight)

Na spresnenie súčasného dezinformačného prostredia v Poľsku a na poskytnutie príslušných politických návrhov na zvýšenie mediálnej gramotnosti je potrebné najprv pochopiť, aký druh dezinformačných naratívov a kampaní sa v krajine vyskytuje, ktoré sa často zaoberajú štátom sponzorovanými dezinformáciami alebo polarizovanými dezinformáciami z pravicových aj ľavicových politických táborov.

Napríklad, keď pandémia COVID-19 zasiahla Poľsko, šírenie dezinformácií a misinformácií bolo možné vidieť všade na internete. Konšpiračné teórie, v ktorých sa uvádzalo, že napríklad mobilné siete 5G by mohli spôsobiť COVID-19, boli jasným príkladom dezinformácií, pretože prezentovali nesprávne informácie, ktoré boli často podané mimo kontextu, ako pravdivé. Dezinformácie majú tendenciu uchytíť sa v čase, keď sú ľudia úzkostliví a chcú mať "tie správne informácie" – záujmové skupiny môžu v tej chvíli využiť situáciu a ponúknuť odpovede, ktoré sú istým spôsobom škodlivé. Príkladom počas COVID-19 bolo obviňovanie čínskej vlády z pandémie a tvrdenie, že tento vírus pochádza z laboratória vo Wu-chane ako prostriedok na otrávenie alebo znechutenie "Západu".

V Poľsku je potrebné pochopiť, čo sa považuje za prípady šírenia misinformácií verzus dezinformácií, pretože to môže pomôcť dešifrovať najlepšiu metódu boja proti nim. Vo všeobecnosti platí, že dezinformačné naratívy je možné využiť za súčasných okolností – či už hovoríme o politických, hospodárskych, sociálnych alebo kultúrnych – v snahe úspešne rozduchať ďalší chaos a občianske nepokoje. V opise súčasnej situácie v Poľsku môžeme vidieť nasledujúce dezinformačné naratívy:

- Od roku 2020 sú dezinformačné kampane venované najmä kríze spôsobenej ochorením COVID-19. Proti očkovaniu sa objavilo množstvo informácií, ktoré šíрили naratív, že vakcína je v skutočnosti škodlivejšia ako samotná choroba, alebo že slúžila ako prostriedok na prieskum celej poľskej spoločnosti. Je zaujímavé, že bolo vytvorené hnutie proti 5G, ktoré je spojené s COVID-19, a to využívaním podobných zdravotných problémov a zdôrazňovaním toho, aké veľké škody by táto technológia mohla spôsobiť ľudskému životu. Počas pandémie bol viditeľný aj naratív Východ vs. Západ, ktorý postavil obe strany proti sebe nespočetnými spôsobmi.
- Poľsko, ako medzinárodný aktér, bolo v posledných rokoch tiež bombardované ruskými dezinformáciami v snahe podkopať vzťahy so svojimi susedmi a partnermi,

destabilizovať vojenskú spoluprácu Poľska v rámci NATO a rozdúchať nepriateľské akcie medzi Poľskom a USA. Došlo aj k očividnej hre na vinu, kedy bolo Poľsko vykresľované ako dôvod, prečo sa vzťahy medzi Ruskom a Západom tak veľmi zhoršili. Vnútorne sa poľskej spoločnosti hovorí, že NATO a EÚ im nepomôžu, že politika NATO nefunguje a že USA sú agresorom a agitátorom medzinárodného poriadku.

- V roku 2021 bol terčom dezinformácií aj sektor potravín a poľnohospodárskych výrobkov. Podľa IBIMS (Inštitút pre výskum internetu a sociálnych médií) poľskí výrobcovia potravín boli a sú jedným z najčastejšie napádaných cieľov proruských dezinformácií na internete a sociálnych médiách. Ide o súčasť kampane zameranej na jedno z najstrategickejších hospodárskych odvetví Poľska.⁷⁹
- V roku 2021, počas ozbrojenej migrácie pochádzajúcej od lídra Bieloruska na poľskej hranici, sa na Poľsko zamerl aj Kremľ, aby ho očiernil v očiach Bielorusov. Napríklad bolo publikovaných množstvo článkov, v ktorých sa uvádza, že poľskí vojaci podnecujú vojnu s Bieloruskom kvôli imigračnej kríze na hraniciach s cieľom zmocniť sa časti územia Bieloruska.
- Počas protestov proti potratom v Poľsku popredné konverzné médiá, ktoré majú priame väzby na vládu, neustále prejavovali negatívne mediálne pokrytie protestujúcich. V tom čase prebiehala aj plnohodnotná dezinformačná a nenávistná kampaň proti poľskej komunite LGBTQ, ktorá šírila strach o "ideológiu LGBTQ".

Dezinformácie začali byť nekontrolovateľné najmä od vypuknutia vojny na Ukrajine. Podnietili to Rusi, pričom Poľsko je na vrchole tohto boja. Na začiatok treba povedať, že Kremľ sa neustále snaží vytvárať nepriateľské vzťahy medzi týmito dvoma krajinami a manipulovať s historickou minulosťou. Napríklad sa objavilo mnoho zobrazení preplnených inštitúcií v Poľsku v dôsledku poskytovania poľských preukazov totožnosti (PESEL) Ukrajincom, ako aj návrhov, že prijatie ukrajinských detí do škôl a predškolských zariadení by narušilo bežné vyučovanie poľských detí. Poľsko bolo tiež obvinené z podnecovania vojny a agresie s cieľom zmocniť sa západnej časti Ukrajiny, ako aj zo šírenia klamstiev o nebezpečenstvách prijímania utečencov z Ukrajiny do Poľska. Okrem toho sa zamerali na celé strategické odvetvia. Odvetvie energetiky sa stalo terčom neustáleho vydierania plynom, čo

⁷⁹ Auchan, Decathlon, Burger King, Leroy Merlin – analiza nastrojów w sieci [Auchan, Decathlon, Burger King, Leroy Merlin – online sentiment analysis]. In: IBIMS, 19.03.2022, <https://ibims.pl/auchan-decathlon-burger-king-leroy-merlin-analiza-nastrojow/> (accessed on: 28.11.2022).

poukazuje na problémy s dodávkami uhlia po zavedení embarga a medzi Poliakmi sa stupňujú obavy o energetickú budúcnosť krajiny. Aj ostatné odvetvia, ako napríklad zbrojársky priemysel a potravinársko-poľnohospodárske odvetvie, boli zahltené nekontrolovateľnými dezinformáciami.

Napriek niekoľkoročnému pretrvávajúcemu úsiliu Ruska, Poľsko je aj naďalej spojencom a priateľským štátom Ukrajiny a bezpodmienečne ju podporuje. To isté sa však nedá povedať o účinnosti iných dezinformačných kampaní, čo signalizuje, že v niektorých kritických oblastiach v súvislosti s bojom proti dezinformáciám chýba informačná architektúra poľského štátu.

Poľský boj proti dezinformáciám: metóda a nástroje

Vzhľadom na to, že Poľsko čelí silným dezinformačným kampaniam zo strany Kremľa a ďalších vonkajších aktérov, je potrebné pochopiť, že Poľsko bojuje proti dezinformáciám prostredníctvom nespočetného množstva rôznych štátnych alebo štátom podporovaných programov a taktiež je potrebné si uvedomiť rozhodujúcu úlohu, ktorú zohráva občianska spoločnosť. Pred tým, ako sa identifikujú štátne inštitúcie, ktoré sa venujú boju proti dezinformáciám pomocou rôznych prostriedkov, je potrebné definovať a rozlišovať rozličné metódy, akými sa proti dezinformáciám dá bojovať.

Metódy boja proti dezinformáciám bývajú témou, ktorá sa pomerne často prehliada, keď diskutujeme o tom, ako Poľsko postupuje v boji proti hybridným útokom. Zdá sa, že boj proti dezinformáciám sa uskutočňuje dvoma spôsobmi: preventívnym prístupom verzus reaktívnym prístupom. Preventívny prístup si vyžaduje, aby sa vychádzalo z proaktívneho výskumu a analýzy zraniteľnosti mediálnej gramotnosti v príslušnom priestore, čase a predmete – t. j. miesto, aktuálne udalosti a cieľová skupina konkrétnej dezinformačnej kampane. Keď sa tak stane a zraniteľnosti sú zmapované, môže sa vytvoriť preventívna stratégia, ktorá identifikuje riziká pre spoločnosť a stanoví spôsobilosti, ktoré možno použiť na prekonanie definovaných zraniteľností.

Kľúčom k preventívnemu prístupu je zamerať sa na referenčné hodnoty mediálnej gramotnosti, náležitú digitálnu bezpečnosť, súvisiace bezpečnostné postupy a infraštruktúru (t. j. hardvér a softvér) a zabezpečiť, aby sa tieto referenčné hodnoty plnili v cieľových skupinách aj inštitúciách (t. j. vládne úrady, bankové inštitúcie atď.). Na druhej strane reaktívny prístup nastáva vtedy, keď sa do popredia dostane dezinformačná kampaň, ktoré zachytí monitorovanie médií. Potom nastáva reakcia na daných trollov, botov a deepfake prostredníctvom okamžitej

akcie. To zahŕňa využitie webových stránok určených na overovanie faktov alebo vytváranie alternatívnych naratívov vo vzťahu k určitej cieľovej skupine. Oba prístupy majú svoje klady a zápory; konkrétne súvisiace náklady. Preventívny prístup je však lepší, pokiaľ ide o “vylicieenie choroby“ (t. j. nízke referenčné hodnoty mediálnej gramotnosti), než o liečbu symptómov (t. j. dezinformačné kampane, deepfake atď.).

S ohľadom na toto rozlíšenie je následne ľahšie pochopiteľné, ako poľský štát bojuje proti dezinformáciám. Typicky, používa skôr reaktívny prístup ako preventívny. Je zaujímavé, že väčšina inštitúcií, ktoré sa zaoberajú dezinformáciami, má tendenciu byť sponzorovaná štátom, ale nie štátom riadená, čo znamená, že nezávislé organizácie občianskej spoločnosti alebo súkromné organizácie sú "poskytovateľmi služieb" pre Poľsko, ktorí sa zapájajú do budovania mediálnej gramotnosti alebo overovania faktov. Napríklad prvý program zameraný na zvýšenie povedomia verejnosti o hrozbách, ktoré predstavujú nové komunikačné technológie, realizovalo konzorcium súkromných organizácií (t. j. Nadácia Empowering Children a Výskumná a akademická počítačová sieť – NASK). Tretí sektor, ktorý pozostáva z občianskej spoločnosti a súkromných podnikov, má tendenciu byť hlavným aktérom pri vytváraní a budovaní mediálnej gramotnosti v Poľsku z dôvodu chýbajúceho systémového riešenia, ktoré ponúka poľský štát. Základné učebné osnovy neboli implementované na mediálnu gramotnosť a žiadna štátna inštitúcia nie je zodpovedná za implementáciu politiky. Zatiaľ čo ministerstvo kultúry a národného dedičstva sa v rokoch 2011 - 2015 zapojilo do úsilia o podporu mediálnej gramotnosti, následne pridelo finančné prostriedky na program mediálnej gramotnosti takmer 100 mimovládny organizáciám a kultúrnym inštitúciám. Miera mediálnej gramotnosti medzi tvorcami politik sa výrazne znížila, keď sa v roku 2015 dostala k moci Strana práva a spravodlivosti (PiS). Napriek tomu Ministerstvo národného školstva implementovalo program, prostredníctvom ktorého bolo v roku 2017 vyškolených 14 000 učiteľov, 45 000 študentov a 17 000 rodičov a opatrovníkov pod vedením Nadácie moderného Poľska⁸⁰. Avšak vzhľadom na to, že v rámci formálneho vzdelávania neexistuje povinná účasť na hodinách mediálnej gramotnosti, je vo veľkej miere na samotných učiteľoch, aby učili svojich študentov o základoch digitálnej gramotnosti. To poukazuje na jasné medzery v tomto preventívnom prístupe k boju proti dezinformáciám prostredníctvom mediálnej gramotnosti.

Zdá sa, že väčšina dezinformačných aktivít prebieha skôr v oblasti, ktorú možno opísať ako reaktívny prístup. Vládne agentúry monitorujú rôzne médiá a samy reagujú na

⁸⁰ Ptaszek, G.; Lysik, M.: Media Literacy in Poland. In: R. Hobbs, P. Mihailidis, *The International Encyclopedia of Media Literacy*. NY: Wiley-Blackwell, 2018.

dezinformačné kampane. Vzhľadom na šírenie dezinformácií v médiách, na sociálnych médiách, na fórach a tak ďalej, Poľsko a EÚ/USA donory taktiež vložili veľké množstvo financií do webových stránok na overovanie faktov alebo do organizácií zameraných na poskytovanie odbornej prípravy v oblasti overovania faktov, ktoré zvyčajne prevádzkujú súkromné organizácie alebo organizácie občianskej spoločnosti (t. j. Demagog Association, NASK a Pravda). Spolupráca medzi štátnymi inštitúciami a týmito organizáciami prebieha pomerne dobre a to preto, že tieto organizácie a ich členovia sa chápu ako odborníci vo svojich príslušných prístupoch. Hoci tento prístup má okamžitý vplyv na boj proti súčasným dezinformačným naratívom, nerieši systémovú otázku budovania mediálnej gramotnosti vo všeobecnej poľskej spoločnosti, čím sa stáva menej účinnou ako celospoločenský, preventívny prístup z dlhodobého hľadiska.

Odporúčania

Hlavným odporúčaním by bolo vykonávanie politík s cieľom zmierniť negatívne účinky dezinformácií prostredníctvom preventívneho prístupu. Po prvé, každý rok by sa mal vykonávať rozsiahly výskum, pokiaľ ide o pochopenie a zmiernenie referenčných hodnôt a zraniteľných miest mediálnej gramotnosti. Po druhé, ako priamy dôsledok referenčných hodnôt mediálnej gramotnosti by poľské ministerstvo školstva malo vyžadovať učebné osnovy vzdelávania, ktoré si budú definovať mediálnu gramotnosť ako ústrednú zložku. Dobrým príkladom by bol napríklad fínsky prístup – medzipredmetové zložky národného kurikula boli zavedené v roku 2016 s veľkým úspechom a nedávno bolo Fínsko hodnotené ako jeden z najodolnejších národov Európy voči falošným správam. Po tretie, poľský štát by mal naďalej využívať súkromné organizácie a organizácie občianskej spoločnosti prostredníctvom vládnych partnerstiev, ale mal by tiež vytvoriť svoje vlastné centrum, ktoré by zoskupovalo odborníkov z týchto špičkových organizácií. Po tretie, musí existovať celoeurópsky dezinformačný program, ktorý spojí rôzne štátne inštitúcie v regióne, keďže rôzne naratívy môžu pochádzať z rôznych štátov. A napokon, štát by mal naďalej zabezpečovať efektívne vzťahy s verejnosťou prostredníctvom strategickej komunikácie, ktorá využíva stratégie, ktoré fungujú. Organizácie občianskej spoločnosti by mali naďalej budovať pozitívnu rétoriku o tých zraniteľných skupinách, ktoré sú najviac ohrozené dezinformáciami.

Záver: Ako môže V4 spolupracovať v boji proti dezinformáciám?

Mediálna a informačná gramotnosť občanov vyšehradských krajín je jednoznačne otázkou, ktorú je potrebné naliehavo riešiť, aby sa vybudovala kriticky zmýšľajúca spoločnosť odolná voči škodlivým zahraničným vplyvom. Týka sa to najmä pro-ruských dezinformácií a sentimentov, ktoré sú vo V4 v čase vojny na Ukrajine široko prítomné. Prípady Maďarska je však v tomto ohľade iný, pretože v informačnom priestore krajiny vo veľkej miere dominujú médiá, ktoré sú pod priamou alebo nepriamou vládnu kontrolou a ktoré tak pomáhajú šíriť posolstvá schválené kabinetom. Často ide o prokremelské posolstvá, ktoré sú kritické voči EÚ a USA alebo Západu vo všeobecnosti. V dôsledku toho je zlepšenie súčasnej situácie najviac potrebné v Maďarsku, keďže prevažná väčšina občanov krajiny je manipulovaná všadeprítomnou štátnou propagandou a vládou, ktorá si neuvedomuje potrebu zaoberať sa dezinformáciami, pretože sú primárnymi šíriteľmi takýchto informácií. Zatiaľ čo maďarský sektor občianskej spoločnosti zostáva zdrojom úsilia s cieľom zmeny v tejto oblasti, oslovit' by ich malo čo najviac iniciatív z iných krajín V4, aby ich zapojili do užitočných projektov alebo iniciatív a pracovali na vytváraní sietí.

Na širšej úrovni predstavuje V4 dôležitú súčasť Európskej únie, na ktorú nemožno zabúdať, pokiaľ ide o podporu vyšehradských krajín pri vytváraní silnejšej spoločnosti, ktorá je odolnejšia voči dezinformáciám a pripravená na digitálny vek. Hoci sa táto publikácia zameriava najmä na identifikáciu spôsobov, ako môžu krajiny V4 medzi sebou spolupracovať v regionálnom formáte, nepochybne nájde podporu aj zo strany EÚ.

Táto publikácia sa zasaďuje za začatie plodnejšej a hlbšej spolupráce medzi krajinami V4 v oblasti účinného boja proti dezinformáciám, konkrétne zavedením dlhodobého riešenia v podobe zvýšenia úrovne informačnej a mediálnej gramotnosti ich občanov. Či už ide o zavedenie nového vzájomného úsilia na úrovni štátnych alebo neštátnych aktérov V4 alebo na iných úrovniach, odborníci diskutujúci o tejto otázke zistili, že existuje veľa neriešeného priestoru na pokrytie a že krajiny V4 sa môžu učiť jedna od druhej a rozvíjať vzájomnú podporu pre svoju prácu s externými orgánmi, akými sú napríklad príslušné centrá excelentnosti. Krajiny V4 by mali zvýrazniť ich program a iniciovať spoluprácu na úrovni EÚ vyslaním svojich zástupcov do pracovnej skupiny EEAS a East StratCom s cieľom bojovať proti dezinformáciám v EÚ. Okrem toho by sa inštitúcie V4 mali pozrieť na všetky užitočné postupy alebo úspešné nástroje, ktoré použili a ktoré by sa mohli poskytnúť trom ďalším členským štátom, ako sú

kódexy postupov príslušných analytických orgánov alebo štátnych inštitúcií, ktoré sa zaoberajú touto témou.

S cieľom jasnejšie identifikovať možnosti spolupráce V4 v tejto oblasti sa odborníci zhodujú na tom, že jedným z možných rozhodujúcich krokov by mohlo byť použitie vyšehradského formátu na vyvíjanie politického tlaku na maďarskú vládu s hrozbou jej politickej izolácie s cieľom povzbudiť ju, aby bola otvorená zavedeniu aspoň niektorých zmien v súčasnom systéme. V prípade odborníkov z maďarskej občianskej spoločnosti, ktorí sa snažia realizovať relevantné aktivity v oblasti napriek nepriaznivým podmienkam vo svojej krajine, by Slovensko, Česko a Poľsko mali poskytnúť dodatočnú podporu prostredníctvom štipendií. Takto by získali ďalšie užitočné skúsenosti, ako aj priestor pre svoje aktivity a získanie užitočných kontaktov v rámci V4.

Okrem toho by sa malo zaviesť viac spoločných projektov na úrovni V4 so zameraním na túto tému. Regionálne sektory občianskej spoločnosti, nezávislé médiá a investigatívni novinári by sa tiež mali usilovať o väčšiu finančnú podporu od Západu na činnosti zamerané na zvýšenie mediálnej a informačnej gramotnosti medzi občanmi V4.

Na politickej úrovni by poslanci parlamentov, ako aj pracovníci na príslušných ministerstvách mali byť poučení a poučení o dôležitosti zavedenia preventívnych metód v boji proti dezinformáciám, aby krajiny V4 mali väčšiu šancu prekonať nedostatok politického záujmu o túto tému, ktorý je v súčasnosti viditeľný vo všetkých krajinách.

Zástupcovia V4 by tiež mali hľadať platformy, ktoré by mohli pomôcť s monitorovaním dezinformačných správ v jednotlivých štátoch, keďže súčasné kapacity nie sú schopné pokryť všetko. Môžeme sa pozrieť na zahraničné iniciatívy, ale ak je to možné, bolo by ešte lepšie podporiť miestne iniciatívy. Čím jasnejší obraz o probléme budeme mať a čím viac webových stránok alebo profilov budeme schopní odhaliť a vysporiadať sa s nimi, tým lepšie.

A nakoniec, odborníci sa zhodujú na tom, že je potrebný seriózný tlak na reformy vzdelávania a kurikula v krajinách V4. Bez riešenia príčiny problému sa nikdy nebudeme môcť sústrediť na viac ako na riešenie následkov. Sektor občianskej spoločnosti, ako aj zástupcovia príslušných rezortov naprieč štátnymi inštitúciami by mali tlačiť na to, aby národné ministerstvá školstva v plnej miere uznali dôležitosť účinného riešenia dezinformačnej hrozby a pracovali na schopnosti študentov kriticky myslieť.